

הלוואת יום־טוב — האמנם 'חווה אסור'?

בעיית תוקפו המשפטי של חווה שנעשה באיסור מגרה את הדמיון, כיון שיש בה אלמנטים מנוגדים: מצד אחד עברו הצדדים על איסור; מאידך גיסא — העיסקה נתקיימה מכל מקום, והתמורה כבר ניתנה; האם לא תהא עבירה נוספת בהשעיית החווה? מכאן ה'מחלוקת' בין שיטות המשפט בענין זה, ומכאן בקשחם של חוקרים במשפטנו המקורי לעמוד על כוונת ההלכה בשאלה.

לאחרונה נזקק לנושא דין אליאב שוחטמן¹, וניסה להוכיח מסוגית הבבלי בשבת קמח א — ב את המקובל עלינו מכבר², שעמדת ההלכה היא כי חווה אסור — כשנעשה באיסור מצד זמן עשייתו, נשאר תקף מבחינה משפטית. לעניות דעתי ספק אם יש באותה סוגיה כדי להוכיח תיזה זו. אנסה איפוא לחזור ולדרון בה כאן, ולראות אל מה נתכוונו חכמינו שם אל נכון, וה' יאיר עינינו.

משנת שבת פכ"ג א וביאורה בבבלי קמח א: ³

שואל אדם מחבירו כדי יין וכדי שמן ובלבד שלא יאמר לר' הלוויני, וכן

נדפס ראשונה ביבכורים ב, בטאון ישיבת הקיבוץ הדתי, כסלו תשמ"ה

1. שוחטמן, חווה שנעשה בשבת וביום טוב, שנתון המשפט העברי א (ירושלים תשל"ד), עמ' 300–313; וראה השגתי עליו בכקורת השנתון, 'משפטים' כרך ו חוברת 2 עמ' 430, ותשובתו שם עמ' 439 (ור' עכשיו בספרו 'מעשה הבא בעבירה', תשמ"א, עמ' 210 ואילך). לעצם הנושא של 'חווה אסור' ראה מה שציין ד"ר נחום רקובר ב'אוצר המשפט' (ירושלים תשל"ה) עמ' 410.
2. ראה: משה זילברג ז"ל, 'כך דרכו של תלמוד', עמ' 83 ואילך (והביאו שוחטמן, שם ליד הערה 94 בסיום דבריו).
3. רשימת הקיצורים: ק = כ"י קויפמן (משנה); מ = כ"י מינכן 95; ר = כ"י ותיקן 108; ד"ר = ד' ונציה רפ"א; ד — דפוס וילנא (ראם).
4. ו, מ: ליתא.

האשה⁵ מחברתה ככרות; ואם אינו מאמינו מניח טליתו⁶ אצלו⁷ ועושה עמו חשבון לאחר⁸ שבת⁹.

גמ': א"ל רבא בר רב חנן¹⁰ לאביי: מאי שנא השאילני ומאי שנא הלויני? אמר ליה¹¹: השאילני לא אתי למכתב, הלויני אתי למכתב¹², והא כיון¹⁴ דבחול¹⁵ וימנין רבעי למימר ליה¹⁶ הלויני וא"ל השאילני ולא קפיד עילויה¹⁷ ואתי למכתב — בשבת נמי¹⁸ אחי למכתב? א"ל¹⁹: בחול דלא שנא וכו'²⁰... — בשבת, כיון²¹ דהשאילני²² הוא²³ דשרו ליה²⁴ רבנן, הלויני לא שרו ליה²⁵, מיגכרא²⁶ מילתא ולא אתי למכתב.

העולה מן המשנה וביאורה בגמרא, כי תקנה מיוחדת תקנו חכמים בשבת: מותר אמנם לאדם לתת לחבר מצרכי מזון שונים (יין, שמן ולחם הובאו כדוגמאות מרכזיות — והם מצרכי המזון העיקריים של העולם העתיק: תירוש, דגן ויצהר) ע"מ שייהנה בהם, ואף על תנאי שיחזיר לו כנגדם לאחר השבת; התקנה המיוחדת היא, שמתן זה יבוצע בלשון של השאלה, ולא בלשון הלואה. הסיבה — לדעת אביי

5. ק, מ: אשה.
6. מ: מטלית.
7. ו: ליתא.
8. ו: אחר.
9. כל כה"י: השבת.
10. מ: רבה בר חנין (וראה מה שכתב עליו ח' אלבק ב"מבוא לחלמודים' עמ' 376).
11. מ: ליתא, ונוסף בין השיטין א"ל; ו: א' לו.
12. מ: ליתא מ'הלויני' ונוסף בגליון.
13. ו נוסף: א' ליה.
14. ו: וכיון (והא ליתא).
15. מ: ליתא עד 'השאילני' ונוסף בין השיטין, ושם: בחול.
16. מ שם: דא"ל.
17. ו: לא קפדינן עליה, מ: לא קפדינן עלויה.
18. מ: נוסף ביה"ש: כי אמר השאילני.
19. ו: ליתא.
20. רש"ל מוחק קטע זה, וכן אינו בו; במ' ישנו כשבוש.
21. ד"ר: ליתא.
22. מ: דהשאלה.
23. ו: הוא ליתא.
24. מ: ליה ליתא.
25. מ: ליתא מ'הלויני'; ו נוסף: רבנן.
26. ו: נוסף לה; מ: נוסף ליה.

בגמרא — החשש שמא בלשון הלואה יבוא לידי כתיבה, וכבר נתברר יפה טיבו של טעם זה²⁷, ואיני צריך לחזור.

ראוי להעיר בקטע זה, כי יש רגליים להשערה, שהדיון המתחיל ב"והא כיון" איננו שייך לדוהשיח המקורי של אביי ורבא בר חנן; הלשון מסורבלת, והקושיא (מתוך שבחול לעתים כותב המלוה שטר אע"פ שאמר הלווה 'השאלני' — גם כשבת יטעה) אינה חריפה או חמורה; קצת ראייה יש להשערה זו מגרסת כ"ו (הערה 19) שבו ליתא ל'אמר ליה', וכבר העירו חכמים כי מלות אלה הוכנסו ע"י כותבים ומדפיסים בכל מקום שנראה להם בהן צורך²⁸ — ודומה כי אמנם אין כאן אלא 'שכתוב' של דיון, שאיננו אלא תוספת מאוחרת²⁹.
להלן מביאה הגמרא מחלוקת אמוראים המתקשרת למשנתנו, והיא נשוא דיונו העיקרי.

סוגית הלואת יום טוב, בבלי שבת קמה ב:

איתמר: הלואת יו"ט — רב יוסף אמר לא ניתנה³⁰ ליתבע (רש"י: לא ניתנה ליתבע בכ"ד — שאין ב"ד נזקקין לה לעולם), ורבה אמר ניתנה ליתבע.
רב יוסף אמר לא ניתנה ליתבע³¹, דאי אמרת ניתנה ליתבע — אתי למכתב.
רבה³² אמר ניתנה ליתבע, דאי אמרת לא ניתנה³³ — לא יהיב ליה, ואתי לאימנועי משמחת יו"ט.
חנן: אם³⁴ אינו מאמינו מניח טליתו אצל³⁵. אי אמרת בשלמא לא ניתנה

27. ראה שוחטמן, שם (הע' 1) עמ' 303 ואילך.

28. ראה: פרופ' ד' הלבני, מקורות ומסורות לסדר נשים (ת"א תשכ"ח), עמ' יז.

29. ראה: שמא יהודה פרידמן, "פרק האשה רבה בבבלי" (בתוך: 'מחקרים ומקורות', מאסף למדעי היהדות, בעריכת ח"ו דימיטרובסקי, ירושלים-ניו יורק תשל"ח, עמ' 277-441), במבואו שם, עמ' 283 ואילך, שסיכם דעות החכמים והקריטריונים להפרדה בין עיקר הגמרא לבין הסברא (במיעוטו של ר"ח קליין, ראה: משמעותו של המונח אלא אי אתמר הכי אתמר בתלמוד הבבלי, הרביץ לא (תשכ"ב) עמ' 23-42, וכמאמריו ברבעון האנגלי שציין פרידמן, שם, הע' 40) — ואף כשנארגו דברי הסתמא בתוך דברי האמוראים עצמם, וכל שכן כשהם באים בזה אחר זה (תודתי לפרופ' מ"ע פרידמן שהעירני לכאן).

30. מ: נוטף בטעות 'לא'.

31. מ: ליתא.

32. ו (רק כאן): רבא, ולכל ענין החילוף בין רבא לרבה בסוגיין ראה בירושו של שוחטמן, שם עמ' 308-306.

33. ו בקצור: דאי לא.

34. ו: ואם.

35. מ נוטף: ועושה עמו השבח לאחר השבת.

ליתבע, משום הכי מניח טליתו אצלו ועושה עמו חשבון לאחר שבת³⁶; אלא אי אמרת ניתנה ליתבע — אמאי מניח טליתו אצלו, ליתן³⁷ ליה, וליתבעיה³⁸! אמר³⁹, לא בעינא דליקום⁴⁰ בדינא ודיינא (רש"י: לא לבוא לדין, ולא לברור דין ולהטריח את עצמו).

עפ"י המקובל במחקר הספרותי-תלמודי⁴¹ יש מקום להפריד בין מחלוקת רב יוסף ורבא (או רבה) לבין ה'סברא', היינו דיונה של 'סתם גמרא', הנותנת טעם והסבר למחלוקת שבמימרא. מכאן שיתכן, כי אמנם נחלקו ביניהם רב יוסף ורבא בשאלת 'חווה אסור', כאשר לרב יוסף, כיון שההלוואה נעשתה באיסור, אין ב"ד נוקק לתת סעד למלוה, ואילו לרבא — חוזה אסור איננו פגום בנפקות המשפטית, ולפיכך יכול המלוה לבקש ולקבל סעד מבית הדין. סתמא דגמרא מפרש אחרת את המחלוקת; דברי רב יוסף מתפרשים, שהוא תולה את טעם ההלכה בחשש שמא יבוא לכתוב מעשה ההלוואה בשטר, וענין 'חווה אסור' אינו נרמז ואינו נזכר כלל; ואילו דברי רבא, המתיר למלוה לתבוע הלוואתו בב"ד, מתפרשים ע"י כך, שאין הוא דן כלל בתלות המשפטית, אלא משתמש בנימוק של שמחת יו"ט⁴² — וסמי מכאן 'חווה אסור'. על כן יש אולי מקום להסיק, כי לכולי עלמא רואה ההלכה מקום להפריד בין עשיית החוזה באיסור לבין הזדקקותו של בית דין לענין, ולכאורה נמצאה לנו, אפוא, ראייה לאותה שיטה שדובר בה בפתח הדברים⁴³ (לענין הלכה עלינו להתחשב, כמובן, ביסתם גמרא, מאוחרת או מוקדמת ככל שתהיה, ועפ"י דבריהם של הראשונים שמפיהם אנו חיים — ולא בניתוח הספרותי-פילולוגי, על פיו יתכן שהאמוראים נחלקו בשאלתנו גופה).

אלא שעם העיון נראה ברור, כי אין כאן לא ראייה ולא חצי ראייה. הבה נבחן, קודם לכל, את הסוגיה כמות שהיא לעצמה: הגמרא מביאה את מחלוקת האמוראים על המשנה; במשנה דובר על הלוואת יין ושמן — שהרי היין והשמן 'להוצאה

36. ו, מ: ליתא מ'ועושה'.

37. ו: גיתבי; מ: גיתניה.

38. ו: גיתבעיניה; מ: ונתבעיה; ד"ר: וליתבעיה.

39. ו: דאמר.

40. ו: דאיקום; מ: דאיקו (וכ"נ).

41. ראה הע' 29.

42. כיוצא בכאן, משתמש רבא בנימוק שלא יבוא להימנע משמחת יו"ט בבבלי ביצה י ע"ב.

43. וכן, כנראה, פירש שוחטמן את המחלוקת, ראה שם, עמ' 304-305, ולקמן עמ' 313 בסיכום דבריו. ומה שכתב (עמ' 305) כי "לדעת רבא אין לשלול מהמלוה זכותו לתבוע דבר המגיע לו עפ"י דין" אינו מדויק, כאמור, שהרי לדעת רבא הגורם ל'ניתנה להיתבע' (עפ"י הסבר הגמרא) הוא שמחת יו"ט.

ניתנו" — אבל כרי שלא יבוא לכתוב הסביר אביי, שחכמים תקנו לנקוט בהלואה זו לשון שאלה⁴⁴. מהיכי תיתי, אם כן, לומר שבגמרא מדובר דווקא במי שעבר על התקנה ונקט לשון הלואה?

יתר על כן: להלן בסוגיא מקשה הגמרא מהמשך המשנה בענין משכון הטלית; בהמשך זה בודאי מדובר בנקיטת לשון שאלה, שהרי זהו המשך ישיר לדברי המשנה, המתירה לאדם לשאול מחבר ובלבד שלא יאמר הלויני ואינו כותב שטר, ועל כן "אם אינו מאמינו" וכו'; ועל המשך זה דנה הגמרא בלשון "אי אמרת בשלמא", ומנסה להוכיח כי "לא ניתנה ליתבע". פשוט סתם הגמרא, לפני העיון בראשונים, נראה על כן להיות: "הלואות יום טוב" שבה נחלקו רב יוסף ורבא ועפ"י הטעמים שנתפרשו, היא היא השאלה שעליה מדברת המשנה; והגמרא, בהביאה דברי האמוראים, מבינה נקיטת לשון 'הלואה' דווקא מפני שזאת המציאות, שראובן נתן לשמעון יין ושמעון על מנת ליהנות מהם ביום"ט ולהחזיר לו אחר החג תמורתם, ועל כן יש כאן הלואה.

ואמנם באמת כך נתפרשו הדברים גם בראשונים:

הרשב"א כותב⁴⁵: "קשיא לי, והא אמרינן דהשאיילני מנכרא מילתא ולא אתי למכתב, ורב יוסף אפילו אמר ליה כלשון שאלה קאמר, מדשקליה וטריא עלה למידק ממתניתין... וי"ל דכיון דאף זו הלואה היא, וניתנה להוצאה, ומידע ידיע דלא לאהדורי מיד שאיל מינה, אע"ג דאמר ליה בלשון שאלה איכה למיחש דלמא אתי למכתב, והלכך עד דאמר בלשון שאילה; ועוד, דגומר בעל הבית כדעתו שאם רצה הלה שלא להחזיר לו מדעתו לא יתבענו בב"ד וזו כעין מתנה היא — לא שרינן ליה, ולשון שאלה משום תרתי תקינו ליה"⁴⁶. ... אבל בלשון הלואה איכא תרתי לריעותא: חדא, דלא מנכרא ליה מילתא, ועוד — שהיא לזמן מרובה, ואפילו גמר בלביה דלא ליתבעיה בבי דינא אלא בין ידיה לדידיה⁴⁷ אתי למכתב, כנ"ל".

44. ראה דברי הר"י בתוספות כאן (וציטטו שוחטמן, שם, עמ' 304 ליד הע' 27).

45. האם בא הסברו של אביי מכוחו של רב יוסף, רבו? ולפי זה, האם יש מקום לומר כי רבא חולק גם בפירושה של משנתנו? או שמא זו הוכחה לאיחורו של ההסבר לדברי רב יוסף בגמרא, שהרי הסבר זה מתבסס על רעיון של אביי (ורבא אינו נזכר בחולק!) שהיה תלמידו של רב יוסף? ג"ל שאתרוך עיקר, ועיין.

46. בחידושו לשבת קמת ב.

47. כלומר: לרב יוסף אין היתר אפילו בלשון שאלה, ואע"פ שלשון זו נתקנה, במשנה, משום שני החששות: (א) שמא יראה הדבר כהלואה ויבוא לכתוב, (ב) שמא ירצה לתובעו בב"ד, ועל כן ירצה לכתוב.

48. לכולי עלמא הדין בגמרא הוא רק לגבי תביעה בב"ד, אבל בינו לבינו רשאי לתבעו, וכן ציין שוחטמן (שם, עמ' 311). גם מבוא נראה כדבריני, שכן אם היה צד איסור בדברים, מי יימר דרשאי לתבעו אף בינו לבינו עצמו?

כלומר, שהי חקנות שסיבתן אחת לפנינו, לדעת הרשב"א: הראשונה, לנקוט לשון 'שאלה', והשניה — שלא לתבוע בבית דין; הסיבה האחת והמשותפת היא שמא יבוא לכתוב, ואין כאן דבר בענין 'חזוה אסור', ואין כאן שמץ של ראייה לבעיה רידן. כיוצא בדבר הקשה הר"ד ותירץ⁴⁹:

"האי דילמא אתי למיכתב' דרב יוסף, לאו מלוה על פנקסו דילמא מינשי (=שמא ישבח), אלא דילמא אתי למכתב שטרא". והיינו, שוב: אחרי שנהג המלוה כדין המשנה והלווה אמר 'השאלני' ולא כתב הסודור על פנקסו (כמדובר במשנה) — עדיין אין רשות לתבוע בב"ד, לרב יוסף, מפני החשש לכתוב שטר.

ואם תאמר: מדוע, אם כן, קראו האמוראים למעשה ההשאלה בשם 'הלוואה'? כבר עמד גם על כך הר"ד⁵⁰ ותירץ, כי "אין לשון שאלה נופל אלא בדבר החוזר בעינו, כגון שאלת בהמה וכלים, אבל כל מידי דלא הדר בעיניה נופל בו לשון הלוואה"; ומה שהמשנה נקטה לשון "שאל" — "משום דסתם שאלה דהדרא בעינא מצי למתבעיה מיד, והלוואה דלהרצאה נתנה לא מצי למתבעיה עד ל' יום, ומש"ה קתני שואל — כלומר, אומר לו שישלם מיד למוצאי שבת".

נמצא שבין חכמי ספרד ובין חכמי אשכנז הבינו את המחלוקת אך ורק לענין כתיבת השטר, ולא בענין הלוואה (האסורה בשבת וגורמת לחזוה האסור) אלא ורק לענין ההשאלה (המותרת), ואין להביא מסוגייתנו ראייה לענין זה.

יחיד שהוקשה לו לשון "הלוואת יו"ט" הוא רבינו מרדכי בן אברהם יפה, בעל ה'לבושים', במאה ה"ט" למנינם⁵¹; ומכוח קושי זה הגיע לפסק התמוה, כי: "הלוואת יום-טוב לא אסרו ולא גזרו בה שמא יכתוב", וכונתו, שאם נחלקו אמוראים בדין הלוואת יום טוב — הרי שזו עצמה אין בה איסור, וממילא שאין כאן בעיה של 'חזוה אסור'.

למסקנה זו מגיע לא רק ה'לבוש', אלא גם המשיגים עליו בעצם דין הלוואת יו"ט והאבתנה בינה לבין הלוואת שבת; גם הם סבורים כי בגמרא מדובר בענין של היתר. בעל אליה רבה, לאחר שהוא מביא המשיגים על ה'לבוש', מסביר, כי לדעתם "הלוואת יום טוב" פירושה שאילת יום טוב, וכדברינו⁵².

49. כפסקיו לשבת, הוצאת מכון התלמוד הישראלי השלם, ע' תקל.

50. בתוספותיו לשבת ריש פרק 'שואל אדם', וראה לעיל הערה 44.

51. ראה: לבוש החזר על אורח-חיים, הלכות יום טוב סימן תקכה, והביאו שוחטמן, שם בהערה 75 (עמ' 310). ומה שהקשה שם בראש הערתו על בעל אורחות חיים (בח"א קפב), נראה שאינו קשה כלל, ויש טעם לחדש ולחלק בין הלוואה להבירו, שהיא מותרת בלשון שאלה, לבין הלוואה כנ"ל מחנווני, שהיא אסורה אף בלשון זו.

52. אליה רבה בסימן תקכה הנ"ל, וראה עוד במחצית השקל על המג"א בשו"ע או"ח שם, וכמשנה ברורה שם ס"ק א"ב, ואכמ"ל יותר.

בין המעשה לבין התוקף

מעשה קשים עלינו דברי רבינו שבתי הכהן, בעל הש"ך⁵³, שהרי הביא ענין הלואות יו"ט שניתנה ליתבע כרכא כדוגמא דווקא ל'חזוה אסור', ואין א' שותטמן אלא הולך בעקבותיו.

לכאורה היה נראה לי לומר, כי הש"ך הביא דוגמא זו 'אגב שטפא' ושמא לא דקדק בה בין שאר הדוגמאות, שהרי פשט הגמרא ערוך כנגד פנינו ודברי רבותינו הראשונים ברורים וחד־משמעיים; האם הולך הש"ך בעקבות הלבוש⁵⁴? אולם מונחת לפנינו דעת ראשון נוסף, הלא הוא רבינו שמואל הסרדי, תלמיד הרמב"ן, שבספרו⁵⁵ כתב בפירושו: "ומיהו אם עבר ואמר לו בשבת הלויני והלוהו — אע"פ שמכין אותו מכת מרדות, הרי זה פורע לו מה שהלוהו".

ומכאן לכאורה ראייה עצומה לשיטת הש"ך, שאמנם ב'חזוה אסור' עסקינן. אך האמת תורה דרכה, וניתי ספר ונחזי.

והנה בעל התרומות מביא בתחילת הסימן את הסוגיא דילן בשלמותה, ודן בדברי האמוראים ובפסק ההלכה (כרכא); לאחר מכן הוא מביא את המשפט המצוטט לעיל, ומגמקו בכך, שנפסקה הלכה כי "הלואות יו"ט גיתנה להיתבע", ומוסיף מיד "ותו, דגרסינן בירושלמי" וכו', ומביא את פסק הרי"ף בביצה⁵⁶, כי מי שעבר והקנה בשבת או מכר — מה שעשה עשוי.

נראה איפוא, כי בעל התרומות איננו רק 'מצטט' הלכה פסוקה מכבר; כראשונים אחרים לפניו (שאף הם בנו את פסקיהם על דברי הגמרא), בעל התרומות יוצר בתחום ההלכה, ובונה בנין שלם, אריח על גבי אריח. האריח הראשון היא מחלוקת

53. לשו"ע חושן־משפט סימן רח ט"ק ב.

54. קשה לומר כי מחלוקת פוסקים לפנינו, והש"ך (והלבוש?) סבורים, כי אמנם מדובר בסוגייתנו בעטקא אסורה, והמפרשים האחרים חולקים עליהם ומפרשים הענין בעיסקת־שאלה שהיא מותרת; הנרבה מחלוקת בישראל?

55. ספר התרומות שער מו ח"ו סימן ג, והביאו שוחטמן, שם עמ' 312 (וכן בתשובתו להשגות ב"משפטים" הג"ל, הע' 1). כאן מקום עמנו להעיר על תשובתו לדרישתו לדייק בשם הספר ולא לערבו עם ספר התרומה (לדבנו ברוך בן יצחק, מבעלי התוספות), כאשר טרח והביא דוגמאות מספרות הפוסקים שאף הם, כביכול, ערכבו בין השמות; ובאמת אין בזה טעם, שהרי הפוסקים כתבו בדרך כלל בראשי־תיבות "סה"ת" או בעה"ת על שניהם, והטעות אצל המדפיסים.

56. פרק ה סימן תתקכו, והביאו שוחטמן, שם עמ' 301 (ועיי"ש בהערה 5); פסק הרי"ף בעקבות התוספת בביצה (ד, ד) הוא שגרם לי לבלבל בדברי ב'משפטים' הג"ל את המכילתא דרשב"י (ויקהל לה, ב, מהדרות אפשטיין — מלמד עמ' 224), שבה נאסרה ההלוואה (בכסף!) כמקח־ומכר, עם הברייטא בביצה, והרי התנצלותי על הטעות שטוחה בפני המעיין.

האמוראים. מדובר שם, לפירושה של הגמרא, בעיסקה מותרת. עלינו לפסוק הלכה במחלוקת זה טרם נתקדם — והפסק נקבע כרבא, כדי שלא יבואו להימנע משמחת יו"ט. האריח השני הוא שאלת תקפותו של חוזה אסור. גם בו עלינו לפסוק הלכה — וכן עשה בעל התרומות, בעקבות התוספתא והרי"ף בביצה: מה שעשה עשוי. העולה משני האריחים הוא בנין שלם: מי שעבר והלוה בשבת יין ושמן, ואף אם עשה כן בלשון הלוואה ממש ובניגוד לתקנת חכמים — עדיין רשאי לתבוע בב"ד ולקבל סעד; מפני שמחד גיסא — עצם מעשה ההלוואה בשבת אינו פוגם לענין הסעד המשפטי המצופה, שהרי "מה שעשה עשוי", ומאידך גיסא — החשש של "שמא יכתוב" אינו עומד בפני הצורך לסייע ליעונג שבת' ולישמחת יו"ט, וכבר פסקנו כרבא, ועל כן — אף שהוא חייב מכות מרדות על שעבר על תקנתם של חכמים, מכל מקום הוא נפרע מן הלווה, ובכית דין.

לפי דרכנו מצאנו גם פשר דברי הש"ך. לעולם הדוגמא היא טובה, והש"ך נתכוון אמנם ל'הלוואה' ממש, בלשון הלוואה, כאשר אסרו חכמים; אלא שאין מדבריו כל ראייה, שלכך נתכוונו גם בעלי הגמרא, ואין הש"ך אלא נסמך על חידושו הבנוי לתלפיות של בעל התרומות ומנסה לכללו בדברי רבא, בדרך הפאראפראזה, ותו לא מדי⁵⁷.

סוף דבר: הראיה מן הש"ך והר"ש הסרדי בתרומות היא ראייה מובהקת, ולא באנו לחלוק עליה, כשם שלא באנו לחלוק ולא עלתה כן על דעתנו לחלוק על פרופי' זילברג ז"ל ועל עמדת ההלכה הידועה והפסוקה, שלא ראינו מי שחלק עליה מעולם; אלא שאין הנדון דומה לראיה (שלכאורה) מסוגית הבבלי בשבת קמח ב, שם מצאנו כי הגמרא הסבירה דברי האמוראים בעיסקה מותרת; לכל היותר יוכל הטוען לומר, כי נחלקו בשאלתנו רב יוסף ורבא (או רבה), ועדיין אין מן הסוגיה השלימה הוכחה לדעה מוכרעת בין חכמי הגמרא בשאלת החוזה האסור.

57. אף אם ההסבר בדברי בעל התרומות ו/או הש"ך לא ייראה למי מן המעיינים, לעולם הקשיא עליהם, שכן וכאמור — אין הנדון (חוזה אסור) דומה כלל לראיה (הלוואת יין ושמן בלשון שאילה).